

У К Р А Ї Н А
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ДОНЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ОСВІТИ

вул. Василя Стуса, буд. 47, м. Краматорськ, Донецька обл., 84301
e-mail: donoippp@gmail.com Код ЄДРПОУ 02135804

Від 27.08.2018 р. № 846/03

Завідувачам (директорам)
міських(районних) методичних
служ, керівникам органів освіти
об'єднаних територіальних
громад, військово-цивільних
адміністрацій

Про заходи для приведення
експозицій, стендів у закладах
освіти у відповідність до
законодавства щодо
використання державної
символіки

На виконання розпорядження віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України від 21.08.2018 № 33580/0/1-18 просимо під час підготовки закладів освіти до навчального року вжити заходів для приведення експозицій, стендів, у тому числі у шкільних музеях, у відповідність до законодавства щодо використання державної символіки, засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки, з урахуванням нормативно-правових актів, які регулюють діяльність стосовно національно-патріотичного виховання дітей та молоді (додаток 1).

Рекомендуємо під час проведення Першого уроку в 2018-2019 н.р. у закладах загальної середньої освіти Донецької області опрацювати з учнями матеріали про державну символіку України (додаток 2).

В.о. ректора

О. П. Бодик

Вик.
Дубяга А. П.,
Тел. 0991747906
Рибалка Л.Д.
Тел. 0668096309

Додаток № 1
до листа Донецького облППО
від 27.08.2018 № 846 / 03

***Витяг із Конституції України
(Закон України від 28.06.1996
№ 254к/96-ВР)***

«Стаття 20. Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Державний Прапор України - стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів.

Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Державний Гімн України - національний гімн на музику М. Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Столицею України є місто Київ».

***Витяг із Закону України
«Про засудження комуністичного та
націонал-соціалістичного
(нацистського) тоталітарних режимів в
Україні та заборону пропаганди їхньої
символіки» від 09.04.2015 № 317-VIII***

«Стаття 1. Визначення термінів

<...>4) символіка комуністичного тоталітарного режиму - символіка, що включає:

а) будь-яке зображення державних прапорів, гербів та інших символів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік у складі СРСР, держав так званої "народної демократії": Народної Республіки Албанії (Соціалістичної Народної Республіки Албанії), Народної Республіки Болгарії, Німецької Демократичної Республіки, Народної Республіки Румунії (Соціалістичної Республіки Румунії), Угорської Народної Республіки, Чехословацької Соціалістичної Республіки, Федеративної Народної Республіки Югославії (Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії) та соціалістичних республік, що входили до її складу, крім тих, що є чинними (діючими) прапорами або гербами країн світу;

б) гімни СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік чи їх фрагменти;

в) прапори, символи, зображення або інша атрибутика, в яких відтворюється поєднання серпа та молота, серпа, молота та п'ятикутної зірки, плуга (рала), молота та п'ятикутної зірки;

г) символіку комуністичної партії або її елементи;

г) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і

вище), особам, які обіймали керівні посади у вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, органах влади та управління областей, міст республіканського підпорядкування, працівникам радянських органів державної безпеки всіх рівнів;

д) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені подіям, пов'язаним з діяльністю комуністичної партії, із встановленням радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті (крім пам'ятників та пам'ятних знаків, пов'язаних з опором і вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури);

е) зображення гасел комуністичної партії, цитат осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), осіб, які обіймали керівні посади у вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, органах влади та управління областей, міст республіканського підпорядкування (крім цитат, пов'язаних з розвитком української науки та культури), працівників радянських органів державної безпеки всіх рівнів;

є) назви областей, районів, населених пунктів, районів у містах, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів, інших об'єктів топоніміки населених пунктів, підприємств, установ, організацій, у яких використані імена або псевдоніми осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, працювали в радянських органах державної безпеки, а також назви СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік та похідні від них, назви, пов'язані з діяльністю комуністичної партії (включаючи партійні з'їзди), річницями Жовтневого перевороту 25 жовтня (7 листопада) 1917 року, встановленням радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті (крім назв, пов'язаних з опором та вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури);

ж) найменування комуністичної партії;

5) символіка націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму - символіка, що включає:

а) символіку Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП);

б) державний прапор нацистської Німеччини 1939-1945 років;

в) державний герб нацистської Німеччини 1939-1945 років;

г) найменування Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП);

г) зображення, написи, присвячені подіям, пов'язаним з діяльністю Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП);

д) зображення гасел Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСДАП), цитат осіб, які обіймали керівні посади в Націонал-соціалістичній робітничій партії Німеччини (НСДАП), вищих органах влади та управління нацистської Німеччини та на окупованих нею територіях у 1935-1945 роках.

<...> **Стаття 4.** Заборона використання та пропаганди символіки комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів

1. Виготовлення, поширення, а також публічне використання символіки комуністичного тоталітарного режиму, символіки націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, у тому числі у вигляді сувенірної продукції, публічне виконання гімнів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік або їх фрагментів на всій території України заборонено.

2. Заборона виготовлення символіки комуністичного тоталітарного режиму, символіки націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму не

поширюється на випадки виготовлення такої символіки для її подальшого використання з метою, зазначеною у частині третій цієї статті.

3. Заборона не поширюється на випадки використання символіки комуністичного тоталітарного режиму, символіки націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму:

1) на документах державних органів та органів місцевого самоврядування (місцевих органів державної влади і управління), прийнятих чи виданих до 1991 року;

2) на документах, виданих закладами освіти та науки, підприємствами, установами, організаціями до 1991 року;

3) в експозиціях музеїв, тематичних виставках, Музейному фонді України, а також бібліотечних фондах на різних носіях інформації;

4) у творах мистецтва, створених до набрання чинності цим Законом;

5) у процесі наукової діяльності, в тому числі під час наукових досліджень та поширення їх результатів у не заборонений законодавством України спосіб;

6) на оригіналах бойових знамен;

7) на державних нагородах, ювілейних медалях та інших відзнаках, якими нагороджувались особи до 1991 року та протягом 1991-2015 років у зв'язку з річницями подій періоду Другої світової війни, а також на документах, що посвідчують нагородження ними;

8) на могильних спорудах, розташованих на території місць поховань, місць почесних поховань;

9) під час викладення або реконструкції (зокрема історичної) історичних подій;

10) у приватних колекціях та приватних архівних зібраннях;

11) як об'єктів антикварної торгівлі.

Заборона не поширюється на випадки використання символіки комуністичного тоталітарного режиму, символіки націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму (за умови, що це не призводить до пропаганди злочинного характеру комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, злочинного характеру націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму):

1) у посібниках, підручниках та інших матеріалах наукового, освітнього і навчального характеру, які використовуються у навчальному, навчально-виховному і освітньому процесі;

2) у творах мистецтва, створених після набрання чинності цим Законом»

*Затверджено наказом
Міністерства освіти і науки України
від 07.09.2000 р. № 439*

Рекомендації щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України

Виховання любові і пошани до державної символіки, ритуалів суверенної України посідає одне з чільних місць у системі громадянського, зокрема патріотичного, виховання учнів .

Державна символіка сприяє вихованню почуття громадянства, формуванню соціально-політичної компетентності особистості у сучасному суспільстві, насамперед політичної, правової та економічної освіченості; формуванню національної свідомості, належності до рідної землі, народу, до своєї Батьківщини - України.

У навчальних закладах переважної більшості демократичних країн світу прищеплення учням поваги до державних символів введено у ранг пріоритетних елементів громадянського виховання.

Визначення та опис державних символів України подано у статті 20 Конституції України.

Державні символи України - це своєрідний паспорт, візитна картка нашої держави, офіційне представництво в будь-якій точці планети та за її межами, а наявність державної символіки за будь-яких умов дає людині можливість відчувати себе морально, соціальне, політичне і юридичне дієздатною та захищеною.

Метою використання державних символів у навчально-виховному процесі є активізація формування почуття свідомого громадянина України, здатного захищати її незалежність, готового взяти на себе відповідальність за добробут і безпеку себе самого, своєї родини, народу.

У більшості навчальних закладів успішно ведеться роз'яснення учням ідейної суті державних символів і правил їх використання, ритуалів, традицій, виховується позитивне ставлення до державних символів України, формуються почуття поваги до них, стійкі навички свідомого дотримання почестей та правил поведінки щодо державних символів в повсякденному житті, під час урочистих і офіційних заходів.

У навчальних закладах повинен бути обладнаний куточок державної символіки.

На подіумі встановлюється Державний Прапор України, що зберігається в пеналі з оргскла чи у чохлі з поліетиленової плівки.

Обабіч Прапора розміщується малий Державний Герб України та, після затвердження його Верховною Радою України, текст Державного Гімну України.

У куточку державної символіки доцільно розмістити також текст статті 20 Конституції України.

Державна символіка повинна бути складовою оформлення навчальних кабінетів, насамперед суспільно-гуманітарного циклу, бібліотеки, актового залу, адміністративних приміщень.

Державна символіка в обов'язковому порядку використовується при проведенні офіційних церемоній та урочистих заходів.

Церемоніал внесення Державного Прапора України з місця його постійного зберігання здійснюється групою прапороносців, яку спеціально готують до церемоніалу. Прапороносці проходять інструктаж щодо правил поведінки під час церемоніалу, навчаються церемоніальному крокові під керівництвом викладача початкової військової підготовки чи фізичного виховання. Бажано, щоб члени групи прапороносців під час урочистого церемоніалу були одягнені у відповідну форму. В навчальному закладі може бути кілька груп прапороносців.

Внесення і винос Державного Прапора повинні відбуватися за певними правилами. Його несуть чотири учні широкою стороною полотнища вперед, тримаючи за кути так, щоб полотнище Прапора було вирівняне і злегка піднята його верхня частина (сине полотнище). Чіткість, злагодженість, краса цієї церемонії мають глибокий емоційний вплив на виховання учнів як громадян своєї держави.

Державний Прапор піднімається на щоглі під звуки мелодії Державного Гімну України. При цьому всі присутні стоять струнко з рівнянням на Прапор. У певних випадках можливе внесення Прапора закріпленого на древку, що несе прапороносець, в супроводі асистентів.

У дні жалоби Державний Прапор зі скорботною стрічкою чорного кольору приспускається (нахиляється).

На території навчального закладу обладнуються спеціальні майданчики, на яких встановлюється щогла, визначається місце шиккування учнів. Для підняття Державного Прапора призначається група учнів.

19 лютого 1992 року Верховна Рада України, як законодавчий орган держави, своєю Постановою «Про Державний Герб України» затвердила тризуб як малий Державний Герб України, вважаючи його головним елементом великого Державного Герба України. Тризуб - Державний Герб - офіційна емблема держави, зображується на грошових знаках, печатках, деяких офіційних документах, на офіційній вивісці навчального закладу.

Мелодія Державного Гімну України належить значна роль у громадсько-політичному житті як засобу масової агітації, як сили, що мобілізує, організовує, підносить національний дух.

Мелодія Державного Гімну звучить на відкритті державних і урочистих заходів, при відзначенні державних свят, демонстрацій, військових парадів, вшанування переможців на міжнародних спортивних змаганнях.

Планом роботи навчального закладу доцільно передбачити спільну роботу бібліотекаря, педагогічних працівників, учнівського самоврядування щодо виховання в учнів шанобливого ставлення до державної символіки України.

Учні знайомляться з державною та національною символікою у процесі вивчення рідної мови та літератури, навчальних курсів з історії України, основ правознавства та в процесі багатогранної позакласної і позашкільної виховної роботи.

У системі позакласної виховної роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів необхідно передбачити заходи з використанням державної символіки, розкриттям їх змісту, ритуалів. Для учнів різних вікових категорій доцільно проводити виховні години, бесіди, вікторини, диспути, учнівські науково-теоретичні та читацькі конференції з тематики про історію виникнення, сучасне тлумачення державної та національної символіки.

З учнями молодших класів провести цикл бесід:

«Конституція України», «Наша Вітчизна-суверенна Україна», «Наш синьо-жовтий Державний Прапор», «Що символізує наш Державний Герб», «Наш Державний Гімн України».

Учням середнього шкільного віку доцільно запропонувати теми: «Конституція України - наш Основний Закон», «Українська держава - її історія і сучасність», «Наш рідний край у геральдиці, прапорах і символіці», «Від Гетьмана до Президента України», «Історія української державності» та ін.

Для старшокласників варто практикувати написання творів з цієї тематики, захист рефератів, конференції.

Міністерство освіти і науки України вважає, що виконання цих рекомендацій сприятиме вихованню громадянина -патріота, активного учасника розбудови незалежної держави України, формуванню його національної свідомості.

Додаток № 2
до листа Донецького облІППО
від 27.08.2018 № 846 / 03

*Підготовлено за матеріалами
Українського інституту
національної пам'яті*

Державний Герб України

Державний Герб – це символ, який презентує певну країну як суверенну незалежну державу, офіційна емблема, зображувана на офіційних документах, печатках, грошових знаках держави. У світовій практиці не існує суворої регламентації творення Державного Герба. Практика оформлення Герба спирається на національні традиції, відбиває специфіку геральдичних особливостей розвитку певної країни.

Державний Герб України складається з Малого та Великого Гербів. Малим Державним Гербом України є золотий тризуб на блакитному фоні, затверджений Верховною Радою України 19 лютого 1992 р. Великий Герб України знаходиться ще у стадії розробки. На сьогодні до Верховної Ради України подано кілька варіантів законопроектів.

Тризуб є стародавнім символом, який зустрічався на нашій території з найдавніших часів і шанувався як магічний знак свого роду, оберіг. У вигляді державної символіки він використовувався князями часів Київської Русі, став Державним Гербом УНР, у ХХ ст. як символ репрезентував різні політичні організації. Ставши Державним Гербом сучасної України тризуб символізує тяглість і спадкоємність традицій нашої території.

Державний Прапор України

Державний Прапор є одним із державних символів певної країни. Це стяг правильної геометричної (частіше прямокутної) форми із спеціальним забарвленням. Кольори прапора відбивають національні традиції, які ідентифікують певну територію протягом тривалого історичного періоду.

Державний Прапор України затверджений Верховною Радою України 28 січня 1992 р. Це стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів, із співвідношенням ширини прапора до його довжини 2:3.

Жовто-блакитні барви символізували Київську Державу ще до християнізації Русі. Майже всі герби міст Київщини й України загалом обрамлялися жовто-блакитними кольорами. З ХVІІІ століття полкові й сотенні козацькі прапори Війська Запорозького вироблялися з блакитного полотнища, на якому жовтою фарбою наносився хрест, зорі, зброя, постаті святих. Так, упродовж історичного розвитку жовто-блакитний прапор був символом боротьби за національні й соціальні права українського народу і за часів незалежності став Державним Прапором України. У ньому втілені віковічні прагнення до миру, праця, краса та багатство рідної землі. Державний Прапор як символ країни є втіленням національної єдності, честі та гідності, традицій державотворення, історії та сьогодення.

Український прапор – це символ пшениці в степах під блакитною аркою неба, який уособлює споконвічне прагнення народу до миру, праці, краси та багатства рідної землі.

Державний Гімн України

Гімн у перекладі з грецької мови означає святкова пісня. Державний Гімн є одним із символів державної символіки і ідентифікує державу на міжнародних зібраннях, форумах, спортивних змаганнях.

Державним Гімном України є пісня «Ще не вмерла Україна», слова Павла Чубинського, музика Михайла Вербицького. Офіційно «Музична редакція» Державного Гімну була прийнята Верховною Радою України 15 січня 1992 р.

6 березня 2003 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Державний Гімн України», запропонований президентом Леонідом Кучмою. Законопроектом пропонувалося затвердити як Державний Гімн Національний Гімн на музику Михайла Вербицького зі словами тільки першого куплета і приспіву пісні Павла Чубинського «Ще не вмерла Україна». У той же час перша строфа гімну, згідно з пропозицією президента, звучатиме «Ще не вмерла України і слава, і воля». Цей закон підтримали 334 народних депутати, проти висловилися 46 з 433, що зареєструвалися для голосування. Не брали участі в голосуванні фракції Соцпартії і Компартії.

З прийняттям цього закону Стаття 20 Конституції України набула завершеного вигляду. Національний Гімн на музику М.Вербицького отримав слова, віднині затверджені законом.

Національний Гімн України

Слова: Павло Чубинський, С. Данилович

Музика: Михайло Вербицький

Ще не вмерли України, і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу, тіло ми положим за нашу свободу.
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Станем, браття, в бій кровавий від Сяну до Дону
В ріднім краю панувати не дамо нікому;
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,
Ще у нашій Україні доленька наспіє.

Приспів:

Душу, тіло ми положим за нашу свободу.
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

А завзяття, праця щира свого ще докаже,
Ще ся волі в Україні піснь гучна розляже,
За Карпати відоб'ється, згомонить степами,
України слава стане поміж народами.

Приспів:

Душу, тіло ми положим за нашу свободу.
І покажем, що ми, браття, козацького роду.